

συκωτόν (derivat del gr. *σῦκον* 'figa'), mot imitat pel llatí vulgar amb una pronúncia **sécotu*, i d'una barreja d'aquest hellenisme amb el ll. *FICÁTUM* resultaren les formes romàniques com *FĒCATU* i, amb metàtesi, **FĒTICU*, d'on el cat. *fetge*. □ 1.ª doc.: c. 1288, Lull.

«Dix Fèlix: —per qual virtut lo riubarbre, qui és calt e sec, és bo a la calor e a la sequetat del *fetge*?— Lo filosofoff respòs que --- con lo *fetge*, qui és trop scalfat e desecat, sent lo riubarbre, qui és de sa compleció, adoncs se alegre en la participació del riubarbre, e --- natura, que avorreix que'l riubarbre entre en digestió, per ço que no montiplic trop la caliditat del *fetge*, gite lo riubarbre del stómeç, ab lo qual s'és conjuncta la calor e secor del *fetge*, qui, per trop gran calor e secor, era en malaltia» (*Merav. v*, § 32, *NCl. II*, 11s.). També el veiem en els rims dels diccs. de Jacme Marc (1372), 783, i L. d'Aversó, 671.4, en els quals està aariat amb *metge*, *setge*, a<s>*setge*, *petge*, *beretge* i un altre *setge* (potser la *setge*, herba).

En text més il·lustre: a l'infern «los luxuriosos són turmentats per voltors, qui incessantment mengen llurs *fetges* immortals, los quals, après que són quaix menjats e destruïts, tornen a renèixer; e molts porcs, sutzes e fort pudents, estan-los entorn, lepant llurs boques e cuixes», *Somni* de Bernat Metge (*NCl. I*, 95.24). I en tots els diccs. antics: «*fetge*, part de la frexura: iecur, iocinus, hepar», Busa-N. (1507, C-vii-2.69, 3-1, 2); «les frexures o lleus: pulmo; les parts dels lleus y *fetge*: fibra; lo cor --- la melsa, los lleus y *fetge* tot junt: exta, viscera», OPou (*ThPu.*); «*fège*: hígado», CROs (p. 105), etc.

Avui continua essent un mot general a tot el territori de la llengua: em consta fins a l'extrem Nord-Oest (*fège* Areu, *fège del pòrk* Estaon, 1933-4, *feche* Benasc: Ferraz, p. 61), el ross., el val. i les Illes (civ., PzCabr.), en aquestes també amb *e* tancada: *fègə* Bunyola, *es fègə* Formentera (1963). En efecte la pronúncia amb tancada és universal de tot el domini (és clar que en el Conflent, Ross. i Baix Vallespir, on la *è* i la *é* s'han neutralitzat, hi ha qui creu sentir-hi una *e* oberta, per contrast impressionístic, com ho posa erradament *AlcM*): fins i tot a Cerdanya, on ja es distingeixen els dos tîmbres, tot i que s'hi parli una varietat del dialecte rossellonès, diuen *fègə*: *érbə dəl fègə*, que a Er (1959) em descriuven com caracteritzada per «una fulleta, en forma d'ala de *fetge*, com de forma de trèvol» (cf. infra *herba fetgera*).

A banda fraseologia i noms figurats, indicarem que Ed. Fontserè n'inscriví alguns en el seu *DOrt.*¹ *Tenir molt de fetge* o *un fetge de rajada* volen dir quasi el mateix, 'ser molt despreocupat': «lo jutge ha fallat en contra vostra—. L'Albert s'arronsà d'espatlles amb gesto desdenyós. —Bé, m'agrada, home, pel *fetge de rajada* que tens! jo no sé com no estàs més gras», NOLLER (*Vilaniu*, p. 348); «sembla que no puguí ser que hi hagi aquest *fetge*!», Pous i Pagès (*Quan se fa nosa*, p. 24).

Fraseologia vellíssima, car la retrobem en llengua d'oc, i ja en un trobador clàssic, de la fi del S. XII: «De dintz etz plus chaus d'un saüc <més buit que

una tija de saüquer> / et à major cor us soirós <una arna o corc>, / mas lo *fetges* e lo polmós / es grans sotz la chabessalha! <'quant de *fetge* i de freixura que tens sota aqueix cap enorme': / et etz de matí somelhós, / que qui-us sona un mot o dos / fatz semblan que no-us en chalha» (no hi ha manera els matins de despertar l'insolent dormilega), Bertran de Born (Appel, *Chr.*, 81.24); també apareix en *Flamenca* (ibid., 4.212); i Appel i Rayn. (III, 319) en citen encara: un ex. en el *Sant Honorat*: «e'l *fetge* de dins la corada / vos trayran ---»; en Daudè de Pradas, «adonc la colera corromp / tot lo *fetge* ---», i tres passatges del *Breviari d'Amor* de Matfré Ermengaut de Beziers (c. 1300); només un d'aquests està en rima: «salvia dizo li *metge* / val contra lo mal de *fetge*». No se sap, doncs, en què es funden Appel i el *PDPF* per dir que en occità antic tenia *é* tancada, puix que l'únic passatge trobadoresc on està en rima és amb *e* oberta, com ho és, segons l'acord de tothom, la de l'oc. ant. *metge* (conforme amb l'etimologia *MĒDICUS*).²

Com ja he resumit a dalt, el mot que ens preocupa és estrany al llatí pròpiament dit, que no tenia altra cosa que el terme *jecur* (variant *jocinoris* genitiu, etc.), heretat de l'indoeuropeu, i comú a quasi totes les grans famílies d'aquesta soca. Però apareix eliminat en totes les llengües romàniques, a benefici d'un neologisme, que s'hi presenta en variants bastant discrepantes de l'una a l'altra.

Una d'aquestes, a saber la combinació *JECUR FICĀTUM*, sobreentenen-hi l'altre component, apareix com a *FICĀTUM* en algunes llengües de la Romània oriental, sobretot el roms. *ficât*, que es repeteix, en descabellaments fonètics homòlegs, en dalmàtic, reto-romànic, venecià i sard meridional. Tenim els successors del tipus *FICĀTUM* en portuguès *figado*, paral·lelament a la forma castellana, picarda (*fie*), logudoresa (*ficatu*, *figadu*), i suditaliana (*ficatu* a Sicília, Apúlia i Calàbria). Una base *FĒCATU* es va perpetuar en l'it. *fégato*, fr. *foie*, i una forma *fégadu* del Nordoest d'Espanya: *fégadu* asturià (R, v), i altres parlars lleonesos (Cabrera Baja, ja documentada en l'*Alexandre* del S. XIII), i també a gran parte de Galícia (a la resta, *figado* com a Portugal).

Dins aquest conjunt s'inscriu el tipus *FĒTICU* que suposen el català i la llengua d'oc. Sembla que això no és més que el resultat d'una metàtesi del romànic central *FĒCATU*. Altrament una tal metàtesi deu estar també a la base del gascó *hitge* (des de la Vall d'Aran, fins al Bearn, *hitge*, i les Landes *hidye*, veg. Cor., *Voc. Aran.*, p. 56, i Rohlf's, *Le Gc.*, § 186),³ només que ací es combina la metàtesi amb un vocalisme en *í* com el del cast.-port.; ara bé aquesta base *FĪTICU* és encara més clara en el milanès *ftdeg* (Salvioni, *Dial. Mod. Ci. Milano*, 231), en el logud. sept. *fttigu* (Wagner, *ASNSL* cxxxv, 120); i tenim alguna forma dialectal italiana, com *fétoco* de les Marques (Servigliano, Camilli, *ARom.* XIII, 255) acompanyat allí a prop (a Fermo i Acqua Viva) per *fétoco* (*BhZRPb.* XI, 65), i a part de Sicília per *fttuku* (Wartburg, *Litbl.* LI, 453-4), que romanen ben a la vora del nostre tipus *FĒTICU*,